

از کارهای انستیتو پارازیتولوژی و مالاریولوژی

طرح مطالعه بیماریهای منتقله بوسیله بند پایان

مطالعات مقدماتی درباره دلمک (عنکبوت سمی) در ایران (*)

تعارف

مهندس احمد زینبی

حشره شناس

در بعضی نقاط ایران مخصوصاً در استان نهم عنکبوت‌های سمی بنام دلمک وجود دارد که نیش آن تولید عوارض و ناراحتی‌های قابل توجهی از نظر پزشکی مینماید. ابوعلی سینا در کتاب خود از رتیل یاد می‌کند یا دلمک یاد کرده و ذکر مینماید که آب دهانش سمی است و بدون شك کلمه دلمک از یکی از دو نام اخیر مشتق است. مطالعات ماروی عنکبوت‌های سمی دلمک در سال ۱۳۳۷ در استان نهم (سبزوار - شاندیز - طرهبه و خادر مشهد) انجام گرفته و در سال جاری نیز در همین استان ادامه دارد ولی انتشار آن محدود باین استان نیست و در هر حال از نظر اهمیتی که برای روشن ساختن انواع حشرات ایران و بررسی بیماری‌های بومی دارند بطور خلاصه در این نوشته توضیح داده میشود.

انواع دلمکها:

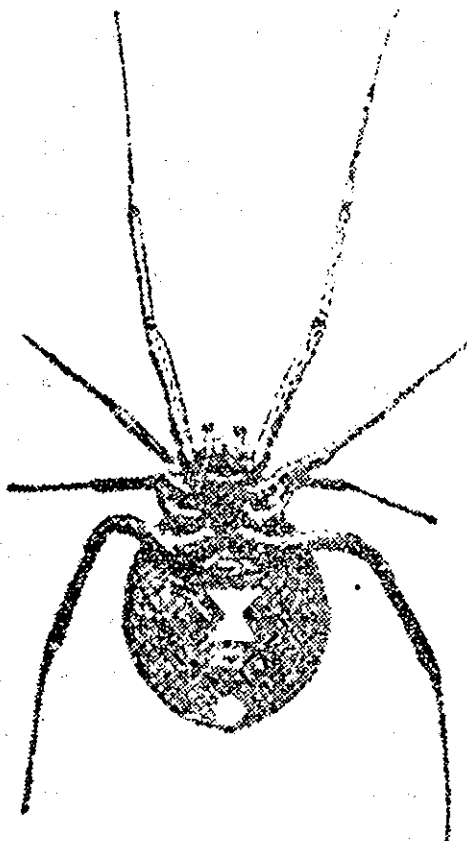
از نظر افراد محلی دلمک بطور مشخص بنوع خاصی اطلاق نمیشود انواع عنکبوت‌هایی که از طرف اهالی خراسان (سبزوار - شاندیز - طرهبه - و خادر مشهد) بنام دلمک نامیده میشوند توسط هیئت حشره شناسی انستیتو در ایستگاه تحقیقاتی سبزوار صید و توسط استاد محترم آقای دکتر افشاری بترتیب زیر تشخیص داده شده‌اند:

سیاه	نوع	لاترود کتوس (۱)
قهوه‌ای	«	لیکوزا (۲)

* - در اجرای این برنامه از اعتبارات طرح بیماریهای منتقله بوسیله بند پایان وزارت بهداشتی و اعتبارات عمرانی سازمان برنامه و دانشکده پزشکی استفاده شده است.

زرد تحت راسته ارتوگناتا (۱) که انواع لاترودکتوس و
لیکوزا مهم و شرح داده میشوند :

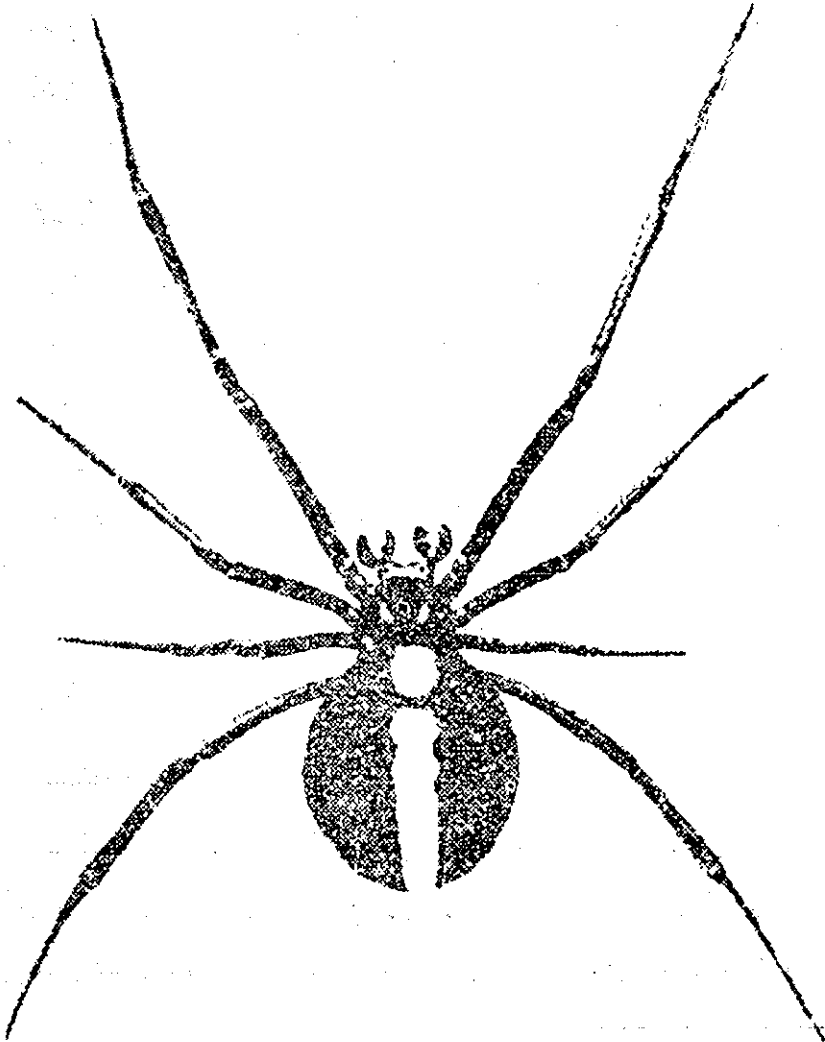
۱- لاترودکتوس از تیره ترییدی ایده (۲) - فوق تیره ارزئوپوئیده آ (۳) - راسته -
آرانئیده آ (۴) کلاس آراکنیدا (۵) و شاخه بندپایان : ارتروپودا (۶) میباشد .
طول بدن در حدود یک سانتیمتر و گاهی بیشتر بدن کمی بزرگتر از عنکبوتهای
معمولی ولی پاها کوتاهتر میباشند.

لاترودکتوس ماده

- ۱- Suborder : Orthognatha ۲- Family : Theridiidae
۳- Super family : Argiopoidea ۴- Order : Araneidae
۵- Class : Arachnida ۶- Phylum : Arthropoda

رنگ لاترود کتوس کاملاً سیاه و در پشت آن یک یا چند لکه سفید یا قرمز وجود دارد و یا ممکن است مانند نمونه خراسان بطور یکنواخت سیاه باشد. گزش لاترود کتوس در بعضی فصول بخصوص در هوای گرم سمیت شدیدی دارد و سم نزد انسان و برخی حیوانات اهلی فوق العاده خطرناک و مؤثر و حتی ممکن است مهلک باشد. در جای گزش نزد انسان خال کوچک سرخ رنگ که کمی ورم کرده است دیده

لاترود کتوس نر

میشود و در وسط خال مزبور دو منطقه قرمز وجود دارد که جای فرو رفتن يك زوج ضمائم دهانی (۱) جانور میباشد.

سم آن از نظر شیمیائی يك آلبومن (۲) و شدیداً نورو توکسیک است علائم ظاهری پس از نیش سمی معمولاً شامل دردهای شدید شکمی بالارفتن فشار خون، عرق ریزی فراوان - استفراغ و خستگی و کوفتگی عمومی میباشد.

معمولاً این علائم شدید در پایان ۲۴ ساعت از بین میروند.

اطلاعاتی که در حال حاضر در دست است برای بررسی مرگ و میر افرادی که بوسیله دلمک نیش زده شده اند کافی نیست ولی طبق بعضی گزارشها نسبت آن زیاد است.

۴- ژانر لیکوزا :

از تیره لیکوزیده (۳) و مانند لاترود کتوس از فوق تیره ارزوپوئیده آ است. منطقه انتشار این ژانر نیز وسیع بوده و رنگ آن قهوه ای روشن و یا قهوه ای تیره میباشد. اندازه آن بزرگتر از لاترود کتوس و مسمومیتش کمتر از آن میباشد انواع لیکوزیده در ایران زیادند و بعضی ها عوارض مسمومیت تولید میکنند.

اهمیت آن از نظر تولید نکر روز (۴) و خیم میباشد که در محل مورد گزش ایجاد میشود.

آنچه در سبزوار (منطقه خرم آباد جوین) در سال ۳۷ صید شده بارنگ قهوه ای تیره باپاهای روشن بوده است.

منطقه انتشار :

منطقه انتشار دلمک یا لاترود کتوس (۵) وسیع بوده و در کشورهای ترکیه - ازبکستان - قفقاز - ترکستان - ایران و شمال آفریقا و آمریکا (ایالات جنوبی آمریکا شمالی تا برزیل - آمریکا مرکزی و آمریکای جنوبی) انتشار دارد.

حتی در آمریکا بعلت خطرات حاصله از نیش بعضی از گونه های لائتروید کتوس سرم ضد آن ساخته شده است .

در ایران تاکنون از استانهای آذربایجان و خراسان از تهران و از بوشهر جمع آوری شده است .

یو اوژی دلمک :

دلمکها تخمزا بوده و جانور ماده تخمها را که ممکن است تعداد آنها بهزارها برسد در داخل پیله های مخصوص که میتند ریخته وزیر سنگها و خاکها قرار میدهد . در مهر ماه ۱۳۳۷ تعداد زیادی از این پیله ها از منطقه شاندیز و طبرستان جمع آوری گردید . تخمها در مدت زمستان داخل پیله ها بوده بمحض مساعد شدن هوا از نظر درجه حرارت نوزادان از این پیله ها خارج میشوند . دلمکهای بالغ در فصل سرما زیر سنگها و خاکها بسر میبرند .

حد اکثر فعالیت دلمکها در فصل تابستان و هنگام دروی گندم است و فعالیت و خطر دلمک نسبت مستقیم با گرمی هوا دارد .

اهمیت دلمکها :

دلمکها در چرا گاهها - دشتها - کوهستانها - طویله ها و در مزارع زیر ساقه های گندم زندگی میکنند و حتی در خانه ها هم یافت میشوند (*). انسان در موقع درو گندم و گاهی در موقع عبور از محل های آلوده هنگام شب مورد حمله قرار میگردد و برخی حیوانات اهلی مثل شتر - اسب - الاغ و سایر دامها موقع چرا یا خوردن علف در طویله مورد حمله واقع شده و بهمان جهت دلمک بنام شترزنه نیز نامیده میشود . گاهی گزش دلمک با مارزدگی اشتباه میشود و اهالی فکر میکنند که حیوان در اثر گزش مار از بین رفته است .

طرز درمان :

معالجات گزش دلمک را بدو قسمت تقسیم میکنیم :

آقای دکتر افشار استاد محترم دانشگاه در تهران در منزل خود که در مرکز شهر میباشد دلمک صید کرده اند .

۱- معالجاتی که افراد بومی انجام میدهند .

۲- معالجات بوسیله پزشک .

۱- معالجات بومی :

افراد روستائی برای معالجه گزش دلمک از طرق مختلف استفاده مینمایند . روشهایی که در زیر ذکر میشود مربوط با افراد دهات استان نهم میباشد و ممکن است در سایر استانهای ایران روشهای دیگر معالجه نیز انجام گیرد که اطلاع صحیحی از آنها در دست نیست .

منتر کردن :

روشی است که توسط افراد خاص مورد اعتقاد اهالی با مالیدن آب دهان یا استفاده از دعا و غیره بکار برده میشود . این معالجات ممکن است در مورد بعضی از امراض ساده و یا در مواقعی که مریض خود بخود در حال خوب شدن است در اثر تلقین مفید واقع شود .

شیر دادن :

بشخص گزیده شده مقدار زیادی شیر داده سپس داخل توری بزرگ قرارداده بایک طناب از درختی آویزان نموده بشدت تاب میدهند تا اینکه شیری را که خورده است استفراغ نماید . این عمل بدفعات متعدد تکرار میشود بطوریکه ممکن است در حدود ۱۰۰ لیتر شیر بشخص مریض خورانیده باشند .

۲- معالجات پزشکی :

طرق مختلف درمان که فعلا انجام میگردد و یا میتوان انجام داد بترتیب زیر میباشد :

برای معالجه گزش دلمک در آمریکا سرم مخصوصی درست شده است که پس از

گزش بشخص مریض تزریق میشود .

تزریق پرمنگنات يك در هزار در نزدك محل گزیدگی و کمپرس الکل یا

پرمنگنات .

تجویز داروهای تونی کاردیك و تزریق گلو کونات کلسیم داخل وریدی .
استفاده از داروهای آرام کننده .

تزریق کافئین یا کامفرو تجویز داروی ها مدر .
خلاصه و نتیجه :

در ایران عنکبوت‌های سمی بنام دلمک در استانهای آذربایجان - خراسان و در تهران و بوشهر تا کنون شناخته شده که از ژانرهای لاترود کتوس و لیکوزا بشمار رفته و دارای نیش سمی و ایجاد عوارض مسمومیت و گاهی مرگ مینمایند . ادامه مطالعات درباره انتشار و انواع دلمک‌ها بررسی آثار کلنیک و عوارض حاصله از گزش آنها برای روشن نمودن مسئله دلمک لازم است و بدین وسیله کمک و همکاری کلیه پزشکان و افراد علاقمند تقاضا میگردد .

تشکر

از کمک و همکاری و راهنمایی‌های ذیقیمت جناب آقای دکتر افشار استاد محترم دانشگاه بدین وسیله تشکر مینماید .

مدارك و ماخذ

- ۱- دکتر جلال افشار : حشره شناسی پزشکی و کشاورزی ایران
چاپ دانشگاه ۱۳۳۱
- ۲- دکتر عزیز رفیعی : انگل شناسی (بندپایان) چاپ دانشگاه ۱۳۳۴
- ۳- دکتر ناصر انصاری و دکتر احمد مثقالی : انگل شناسی
(جلد سوم) چاپ چهار ۱۳۳۱
- ۴- دکتر جلال افشار : اطلاعات شخصی .
- ۵- د.ی. خارتیونف : نمونه نادر عنکبوت لاترود کتوس در تر کمستان
کارهای انستیتوزئولوژی توصیف انواع جدید حشرات برای فون
اتحاد جماهیر شوروی - جلد ۱۸
از انتشارات آکادمی علوم ا.ج.ش.س. لنینگراد - مسکو ۱۹۵۵